

Szekula Jenő: Az emberiség
lovagja. (Kis regény Figyelmessy
Fülöpről.)

Szekula, Eugen: A knight of
humanity. (Short novel about
Philip Figyelmessy.)

102/73

S. A.

Vasváryödön

11

AZ
EMBERISÉG LOVAGJA

IRTA:
SZEKULA Jeno'

101.

FIGYELMESSY Fülöp élete

The life of Philip Figyelmessy.

I.

Pesten született. A régi Józsefvárosban: a Mátyás-
lér és a Tavaszmező-utca sarkán. Az évszámot nem
tudni pontosan. Némely életrajzírója az 1821-ik évre
teszi. Ő maga azonban az 1822-ik esztendő t vallja
születésének dátumául. (S talán mégis csak ő tudja
azt a legjobban.) Egy azonban bizonyos. Újév nap-
ján, január elsejére virradó téli hajnalon pillantotta
meg a napvilágot az ujszülött hős, — végtelen örö-
met és boldogságot okozva egy nagyon gazdag és te-
kintélyes pesti polgárcsaládnak, amelynek ő volt a
hatodik gyermeke. Kedves és boldog ujesztendei meg-
lepetés volt, valóban.

A ház, amelyben világra jött, már magában is
nevezetes épület. Egyike volt a régi Pest legdiszesebb
külsőjü kuriáinak. Csak földszintes ház volt, — de
ablakai két utcára nyitlak, valami harminchárom
szobája volt — falai vörös márvánnyal voltak éke-
sítve diszesen, magas tetőzete pedig színes palából
készült. Meglátszott, hogy akik építették, azok nem
verték a fogukhoz a garast. Gögös és pénzbe nagy-
urak voltak, akik minden fényűzést megengedtek
maguknak, amit csak az akkori pesti polgárfantázia
ki tudott eszelni.

A kapu maga is egész külön kis látványosság.
Sárkányfejes kopogtatóval ellátott, rézzel dusan ki-
vert, széles és hatalmas alkotmány, — s ha kinyitot-
ták, szónával dusan megrakott ökörszekerek kényel-

mesen elérték magas boltozata alatt. De az udvar még díszesebb volt, mint az épület külseje. Az istállók cementfala ragyogott a tisztaságtól. A ragyogó vályukból hatvan ökör ropogtatta a takarmányt. Válogatott és remek cimeres példányok. Némelyik díszére vált volna bármelyik svájci tehenészetnek. Meglátszott, hogy a ház ura jó gazda és nemes érzéke van az állattenyésztéshez.

Figyelmessy Antal uram, akinek portájára az 1822-ik esztendő ujévén beköszöntött a kedves vendég, a gólya, — valóban nem volt közönséges ur. Nagy volt a becsülete polgártársai körében. Ami különben mérhetetlen gazdagságának is tulajdonítható. Részt vett a város kormányzásában, ő is ama száz kiválasztott polgár sorába tartozott, akiket abban az időben „genant“-oknak neveztek, s akiknek döntő szavuk vala a község kormányzásában. Az ő soraikból kerültek ki a tizenkét tanácsurak.

Hogy némi fogalmat alkothassunk Antal ur vagyonáról, arról szolgáljon itt egynéhány adat. A tavaszmező-utcai kurián kívül, volt két háza és telke az Üllői-uton. Hatalmas lucernása volt a Práter-utcában, szőlője a Kőbányai-uton.

Volt birtoka is, körülbelül kétezzer holdja Arad határában és ezeröttszáz holdja Üllő környékén. Az aradi birtokon gulyája volt és ménese, — talán ezeröttszáz marhája legelésztet a kövér mezőkön. A szebb példányokat elhozatta a pesti istállójába. S boldog büszkéséggel mutogatta, meghítt ismerőseinek. Később mészárszékeket is nyitott, — ez az ipar a régi Pesten az előkelőbb polgárok kiváltságos mestersége volt. Az üzletet élete alkonyán idősebb fiai vezették. A levágandó marhát, tulajdon birtokaik szolgáltatták.

Akadtak olyanok is, akik kétségbevonták Figyelmessyék nemességét. Tényleg német eredetű család

lehetett, őseik talán még az ősi Schwarzenwald tündéri tölgyerdei mellett legeltették a marhát, — s húzódtak később alá délnek, a Duna szellős pusztaságaira. Eredeti nevük talán Merks lehetett. Mindenesetre ősi telepesei voltak a régi Pestnek. Hamisítatlan patriciusok. Az apa maga is magyaros mentében és szattyány eszímában járt. A nevét ő már Figyelmessynek írta két „s“ és „y“-nal — nemesek módjára, amirehhez nem lett volna joga, ha nincs meg a hozzávaló armálisa. Sőt részt vett a nemesi fölkelésben is, az ugynevezett insurrectióban, mikor Napoleon ellen szállottak hadba a magyar vitézlő urak. Dolmányát, csákóját, amit e nevezetes hadikaland alkalmából eszinálatott, holta napjáig megőrizte. Ott lógott a fogason, rozsdamarta rezes tringijája mellett. Amit ugyan később a mészárosbárddal cserélt fel, és ezüstnyelű ébenfa pálcával, ahogy a derék „Genante“ urak sétáltak napfényes vasárnapokon.

Am mindegy. Ebből a családból származott a legvitézebb huszár, aki mindenütt dicsőséget és tiszteletet szerzett a magyar névnek. A neve: Figyelmessy Fülöp.

Már világrajövetelének pillanata is, zenebonára és utcai esetepatéra adott alkalmat. Ujév hajnalán született. A régi Pest népe hangos ecéóval szokta megünnepelni az ujévre virradó éjszakát. Senki sem feledt le. Hajnalig tartó dárídók járták Mindenki szent köleltségének tartotta, hogy leigya magát a sárga földig. Az emberek megállították egymást az utcán. Ismeretlenek egymás nyakába borultak, összecókolódtak, per-tu-t ittak a kiesérellt kulacsaikból. Lampionos körmenetek járták végig az alacsony házsorokat, hangosan énekelve, dubaj muzsikaszóval. Mintha a régi pogányvilág támadt volna életre a rákosi homoksívatag szélén épült színes és tarka kis-

városban. Minden ház ki volt világítva. Az ablakokban gyertyák tündéri sora égett.

De a Figyelmessyék háznépe elfelejtett kivilágítani. Abban a szaladgálásban, amelyet az ujszülött váratlan beköszöntése okozott, a cselédek elmulasztották a gyertyákat kitenni az ablakokba. Sötétségbe merülten gubbasztott a nagy ház a világtalan tér szélén, pedig még a legszegényebb kunyhó ablakában is lángolt legalább egy-két halvány méceses.

Szent kötelesség volt pedig ezen a nagy éjszakán illuminálni. A sötétbe merült ablakok fölkeltezték az utca hangos járókelőinek komoly neheztelését. Éppen egy nagyobb társaság vonult át a téren. Vidám lányok és fátylavívő és papírgirlandokkal felékesített fiúk. A járdán valóságos csoportosulás támadt. Valaki hangosan felkiáltott.

- Megálljatok fiúk!
- Hát itt miért nem égetnek gyertyát?
- Micsoda fősvény nép lakik itt?
- Itt ugylátszik nem ünnepelnek!
- Lenézik a szegény népet!
- Ezek nem tudnak örülni!
- No majd szerzünk mulatságot a „Genant“ urnak.

A garázda elem köveket ragadott föl. Mások hógolyókat gyurtak. Piff... paff, hangos csattanások hangzottak. Az ablakok csörömpölve törtek össze. Utána a jókedvű nép hangos vihogás közepette szétfutott a szélrózsa minden irányában. A kirohanó esetlen nép, amelyet álmából riasztott föl az utca hangos tüntetése, már csak öklét rázva fenyegethette meg a menekülő esőseléket. A járda akkor már tele volt apró üvegcserepekkel.

Királyi hercegek, fejedelmi házak sarjai világrajöttét mozsarak dörgése adja tudtára az emberiség-

nek. Figyelmessyéknel csak néhány ablaküveg zúzódott össze, haragos és süketítő csörömpöléssel. De valami baljós vagy csillagász, aki a jövőbe lát, s megjelenti a halandó csecsemők sorsát, — mint valami jelből kiolvasta volna, hogy ez a gyermek többször fog kardcsattogásra riadni és ágyuszóra, meg a trombiták harsogó szavára, — mint sok millió más halandó — valahányszor álmódó kék szemét ébredésre nyitja.

Valóban! Nagyon sokat harcolt. Gyakran reménytelen ügyért rántott fegyvert. Husz évet töltött a csatateréken!

II.

Szőke, pufók, angyalarcu flucsává serdült. Gondtalan és boldog gyermekévei voltak, — mintha a sors kárpótolni akarta volna előre is, a sok bánatért, nélkülözésért és szenvedésért és a dicsőség és a reménytelenség és a becsület mezején eltöltött komor éveikért. A kis ház a Mátyás-tér sarkán hangos volt jókedvű apróságok vidám viháncolásától.

Nyolcan voltak testvérek. Eredetileg tizen, de kettő közülük meghalt. Fülöp volt a hatodik. Valahol az eleven orgonásip végefélé, — utána már csak két ifjabbik öcsikéje következett. Nem kellett a szomszéd tülkekre átruccanni, ha jópajtasok kellettek. Megtalálta otthon a háznál. A nyolc testvérkéből hat volt a fiú, kettő a leány. Mindig készek a rabló-pandurosdi játéokra. Vagy ha „hol az olló? — itt az olló“-t kellett játszani.

A sok rakoncátlan nebuló töméntelen gondot okozott az apának, a derék Antal urnak, — még többet az anyának, aki nemes Haberl-lány volt és nagy vagyont hozott a házhoz. Az üllő-környéki birtok is az

8 hozományra volt. Mintaképe volt a gyermekeinek élő nemes patricius asszonyoknak. Gyermekei mind fiztes kort értek el, gazdag és boldog polgárok lettek — csak Fülöpöt hányta-vetette a sors mindenüvé, valamire a csaták vészes tüze fellobogott. De mégis a legtöbb boldog könnyet miatta sirta az anya és miatta szakadt meg később a szive.

Abban az időben a kis ház a csöndes boldogság meghitt fészke volt. Még senki sem sejtette a jövőt.

Nagy belső eselődésük volt. Valamennyien készek a rakoncátlan Fülöp urfi mulattatására. Ott volt Julka, a takaros palotai szobalány, Rézi néni, a sváb szakácsné, aki magyarul egy kukkot sem tudott, a frájjok, a pesztonkák, kik a házimunkát végezték, Ottó, az urasági inas, Albert, a svájci tehenész és András, a tudós magyar házi mindenes, aki még a csillagok járásához is értett. És végül ott volt: Ali.

Ali bácsi, egy öreg török volt, akivel Antal is még Belgrádban ismerkedett meg, mikor egy nagyobb rakomány sertést készült összekészíttetni. Használható, öreg furfangos ember, s még a rác kucecek nyelvén is kitünően értett. Mindenféle nyelven beszélt még magyarul is tökéletesen megtanult. Ő kísérte el azután Antal urat üzleti kirándulásánál. Megfogadta benső emberének, úgy sem számít, ha eggyel többen ülnék az asztalnál: a tolmácsa, a titkára, a könyvelője és a mindenesé volt egy személyben.

De Ali két dologhoz értett a legkitünőbbben. A kávéfőzéshez és a mesemondáshoz. Senki sem tudott oly kitünő feketét főzni, mint ő. S fejből és kívülről tudott minden mesét, amit csak az Ezeregyéjszaka óta tar mozlim koponyák, a Kalimegdán várfokától, a Góbi sivatag homokba temetett városáig kitaláltak.

Kedvencévé is vált az agg mesemondó a gyermek-seregnek.

Téli estéken, a fehér porcellán kályha mellett, a szőnyegen gubbasztott a derék öreg, cigarettázva, — míg bámész, áhítozó képi gyermekesereg özönlötte körül.

— Ő... mondjon nekünk valami történetet!

A parányi Fülöp is gyakran megkörnyékezte Ali-t, neki sohasem volt elég a meséből.

— Meséljen még valamit, Ali bácsi!

— Mit meséljek?... drága kis bejzade.

— Valami nagy hősről... Aki legyőzte a hétéfjű sarkányt.

— Jól van... mesélni fogok neked Köregről, aki nagy vitéz volt és kitünő rabló is. Az az egy hibája volt csak, hogy mindent ellopott, ami nem volt erősen leszőgezve. Csak éppen malomkövet nem lopott soha.

Hősünk négy éves volt, — mikor lovat kapott ajándékba. Csak póni ló volt, de vitézül megülte azt is. Nevenapjára kapta A csöppség akkor már állt lövon. A kocsisok tréfásan gyakran felültették paripák nyeregbe, sőt tehenek hátára is.

Hogy az öröme teljesebb legyen, — az apja még csákót és parányi kardot is vett neki, sőt ulánus egyenruhát is vágatott a szabóval. Jól festett festői ruhájában, bodros szőke hajával, csákovával fejcsékéjén, szelid fekete paripácskájának hátát megülve.

Anyja boldogan csapta össze a kezét. A rokonok is megcsodálták.

— Milyen édes ez a csöppség!

Akkor még senki sem sejtette, hogy ez a parányi fickó, valamikor veszett hévvvel fogja végigkergetni Windischgratz vérteseit a pesti homokpusztákon, —

105
3. A.

Hogy Komárom falait védendi egykor hónapokon át elszánt lovashadával, — hogy az osztrákok huszezer forint vérdíjat fognak kitűzni valamikor a negyvennyolcas idők rettegett lovaghősének a fejére. De honnan is gondolták volna. Vagy azt, hogy ez a fiu, diadalmesetben fog III. Napoleon francia császár jobb-ján lovagolni, Sardinia fővárosának zászlókkal föl-ékesített utcáin, hogy Garibaldival együtt fog vérezni Voltornó kőfalai alatt... s akkori lovasbravurjáról az összes európai újságok majd hasábokat irnak. S hogy azután Amerikába vitorlázik majd át... hogy ott is harcoljon tovább... a nagy polgárháboruban.

A Mátyás-tér és a Tavaszmező-utca sarkán, egy boldog polgárház széles és szellős udvarán méla álmodozással járatta törpe lovát... egy csöppnyi gyermek... akinek ártatlan fürtei közé a dicsőség koszoruját készült már fenni a jövő. Piros virágokból... és égő tövisekből.

Katonákat szállásoltak be hozzájuk. Köztük egy őrmestert is, akit alantasai Trebitsch urnak szólítottak.

Ez az őrmester művelt ember volt. Figyelmessyék odaültették a maguk urí asztalához.

Az ebédek alatt feltűnt Antal urnak a vendég rendkívüli intelligenciája, ami szokatlan jelenség volt abban az időben katonazubbonyt viselő egyéneknél. Meg is kérdezte tőle:

— Hol tanulta mindezt vitéz strázsamester uram?

— Nem voltam én mindig őrmester.

— Hanem?

— Tiszt voltam. Csakhogy le kellett köszönnöm a rangomról.

Kiderült, hogy Trebitsch ur nemcsak tiszt volt, hanem tanár is volt valamikor a bécsújhelyi katonai in-

tetben. De megnősült, — rangján aluli nőt vezetett az oltár elé... s azonkívül a kauciót sem tudta letenni. De Trebitsch szívében oly hevesen lángolt a szerelem, hogy túlnőtt minden husági kérdésen. Lemondott az aranyos kardbojtról, csakhogy egybekel-hessen szíve bálványával. De bennmaradt a hadsereg kötelékében... most azonban már csak mint tovább-szolgáló altiszt. Szükség volt a zsoldra. Nem tudtak volna különben megélni.

Az öreg Figyelmessy urnak megnyerte a tetszését a derék ember.

— Tennék önnek egy ajánlatot, Trebitsch uram, ha meg nem sérténém.

— Parancsoljon velem.

— Legyen a fiamnak a nevelője. Vállalja?

Meghányták-vetették egymás között az ügyet. Trebitsch ott fogja hagyni a katonaságot, — s egy kis magánintézetet fog nyitni Pesten — ahová majd Figyelmessyék be fogják ajánlani a jobb pesti polgárcsaládok tehetősebb gyermekeit. Amellett nevelősködni fog a Figyelmessy háznál. Innen is, onnan is fog csurranni, cseppenni valami.

Az őrmester kapva-kapott a nemes ajánlaton. Régen unta ő már a katonaságot. Örült, hogy most tiszt-séges polgári foglalkozást talál.

Hónapok alatt nyelbe is ütöttek mindent. A volt őrmester a Figyelmessy családhoz került, mint nevelő.

Ő vezette be a gyermek Figyelmessy Fülöpöt a betüvetés és egyéb nehéz tudományok elemeibe. A fiu fogékony elme volt. Gyorsan és könnyen tanult. Nagy képességei voltak az idegen nyelvek elsajátítására is. Ebbeli képességének sok hasznát vette későbbi hányattatásai során, hogy mindenfelé szerte kóborolt a világbán.

3. A.

— A zenét is nagyon szerette. Az anyja is nagyon őhajtotta volna, ha valami hegedűtanár járna a házhoz. De Antal ur megkötötte magát. Ebben az egy dologban végig csökönyös maradt. Az ő fiából ne legyen muzsikus.

Azt mondotta a gyerekeknek:

— Ha muzsikát akarsz, akkor huzasd magadnak. De sohase alacsonyítsd le magad annyira, hogy te muzsikálj másoknak. Nem vagy te cigány! Nem származol vályogvető familiából!

(A konok pesti patriciusgőg heves erővel lángolt föl a derék öregben.)

— Micsoda dőre gondolat! — Hogy az ő ivadékából lézengő „hangász“-t faragjanak. Még azt is elvárnák talán, hogy a hegedűjét cincogtassa, vagy zenéljen batyubálokon. Ennyire nem alázhatnak meg egy Figyelmessyt!

A kis Fülöp gyorsan haladt előre a tudományokban.

A nevelője sok katonai történetet is tudott. Különösen a napoleoni háborúkról szeretett beszélni. A nagy Nepoleont ő csak a „Der gewaltige Cors“-nak nevezte konok haraggal. A kis fiú szent áhitattal hallgatta a történeteket. Kék szeme tündéri fényben lángolt. Szivecskéje heves lázban dobbant föl. Első szerelme talán eme hősi elbeszélések hatása alatt támadt a katonai pályára iránt.

Kérlete is gyakran az apját.

— Belőlem pedig vitézt neveljenek.

Az öreg csökönyös maradt.

— Nem való vagy te arra. Embert akarok nevelni belőled.

Meg ilyeneket mondott:

— Az huzza föl a mundért, akinek különben nem

lenne tejbeaprítani valója. — Vagy pedig bufa, mint az éjszaka. Csak ágyutölteleknek jó.

De a gyerek csökönyös maradt és szomorú. Az anyja is a pártjára állott. A rokonok is megkörnyékezték. Antal ur végre engedett.

— Hát jó. A többi fiukból ugysis becsületes, pénzkereső polgárok lesznek. Ezt az egyet fölálodom a hazának!

Maga sem tudta pedig, hogy micsoda nagy és szent áldozatot hoz.

Igy ön Figyelmessy Fülöp, a nevezetes 1832-ik esztendő telén a bécsujhelyi katonai iskola növendéke.

Ezt az intézetet Mária Terézia királynő alapította. Még az 1752-ik esztendőben. Gyönyörű ősrégi parkban állott. A Battenberg hercegek ódon kastélyát alakították át katonai iskolává.

A gyerekek itt katonás rendben voltak tartva. Reggel Fröh-raporton kellett jelentkezniök. A tanárok és a felügyelők valamennyien tiszték. Torna helyett formális katonai gyakorlatok.

Háromszáz hadapródot neveltek itt föl. Voltak ingyenes helyek is. Minden ezrednek jogában állott egy diákot tandíjmentesen itt elhelyezni. (Többnyire előkelő törzstisztek gyermekeit.)

Nyolc évig tanult itt. Ifjúságának legszebb éveit az intézet ódon falai között töltötte el. A rend tisztelét, a példás fegyelmet és a tisztaságszeretetet, ami a katonai pályán végig elkísérte — a Theresianum boltíves tantermeiben oltották beléje.

Még a negyvennyolcas forradalomban is megkövetelte, hogy a huszárjai csinosan és tisztán öltözködjének. (Egyszer a saját pénzén öltöztetett ki egy egész svadronyt.)

Komoly meggyőződéssel mondotta:

— Csak a tiszta ember lehet jó katona.

Beléje nevelődött valahogy az a hagyományos gőg is, amivel a katonai akadémiát kijárt ifjak viseltettek a polgárokból máról holnapra faragott tiszttek, önkéntes fölkelők és rendszeren ki nem képezett néphadsereg iránt. Még Amerikában is azt felelte Cameron tábornoknak, mikor ez megkínálta a pennsylvaniai önkéntes lovasezred parancsnokságával:

— Inkább vagyok közlegény a rendes hadsereg-nél... mint tiszt valamely önkéntes csapat élén.

Még Stantonnak is hasonlóan felelt, az amerikai hadügyminiszternek, mikor ez egy máról holnapra verbuvált hadtest élére akarta mindenáron állítani.

— Nem akarok műkedvelők között szolgálni... Csak katonák között.

Gyűlölte a fegyelmezetlen katonát. Nem esodá. A kétféjű sas emlőiből szivta magába a sárkánytejet. Bár az elsők között volt ő, aki kardot rántott a sárkány ellen!

De ő szabadsághős volt mégis... s mindenekelőtt a forradalom katonája. Csak olyankor harcolt, mikor sárhatiport néveztek viaskodtak kétségbeesett lévvel a szabadságért.

A gyöngék, az árvák és az elnyomottak oldalán rántotta ki mindig a kardját. Sajátságos condottiere elszántság, az aktív tiszttek némely merev modorosága, amit még a Theresianum iskolapadjában neveltek beléje, — tiszta és fogékony elme, félelmet nem ismerő szívós kitartás a harcban, jellemezték ezt a nagy katonát, — akinek a lelke végig tiszta maradt és áhítatos, mint az oltár előtt térdeplő ministráns-gyerekeké. Izmaiban akkora erőt érzett sokszor, hogy képes lett volna egyedül viadalra kelni egész hadseregek ellen. Talán innen is rettenthetetlen hősiessége, ami miatt, az amerikai polgárháboruban az óvatos yankee-k néha még örültek is nézték. Meg azt hit-

ték, hogy felöntött a garatra. Pedig sohasem ivott. Megvetette és lenézte az iszákos embereket.

A sebek és a szenvedések iránt érzéketlen volt. De meghatotta a mások bánata. Húsz éve hevesen dobant meg a katonai zubbony alatt, ha védtelenek kiomló könnyeit látta.

Honnán az égit lángoló szabadságszeretet, — a ne-mes és lestvári érzés, amit a világ elnyomott népeiről érzett? — nem tudni, — s nagyon nehéz is volna megmagyarázni. A Theresianumban bizonyára nem tanították erre. Otthon sem látta.

Pest még akkor nagyon is maradi kisváros volt, óvatos és konzervatív elvekkel, s a saját családjá is régi hagyományok kövé fagyott eszmevilágában nőtt fel. A márvánnyal ékesített, dusan aranyozott falak nem sugároztak ki magukból forradalmi gondolatokat.

De az emberi élet utjai kiszámíthatatlanok.

Már gyermekkorában sok olyan dolgot megfigyelt, amik felköltötték részvétét és kíváncsiságát.

Megsajnálta a mezőn robotoló parasztot, aki rab-szolga módra dolgozott, mert amit két keze learatott, az nem volt az övé: az uraságnak kellett beszolgáltatni. A parasztnak akkor még nem volt semmi joga. A teste és a lelke a földesuré volt. Deresre huzathatta minden ispán és huszonöt botot verethetett rá, ha nem szolgáltatta be pontosan a dézsmát. A paraszt föllebbezhetett ugyan az ítélet ellen. De utólag. A büntetés elszívendése után.

Ha ügye a vármegye elé került, még rosszabul járt. Akkor legalább ötven botot kapott.

Apjával a fiu gyakran járt falun, meg a közeli tanya-
nyákon, s többször volt tanuja vad, kegyetlen és dermesztő jeleneteknek. A testi fenyték durva látványa mindig felháborította a gyermeket.

A katonaságnál is a kikötés, a korbács, a vessző-futás, és különböző torturák voltak nagy divatban. A kaszányaudvarokon és a gyakorlóterén már növendék korában gyakran látott durva ekzekúciókat. Ilyenkor kifehéredett az arca a fájdalomtól, mintha a saját testét égetné a vessző, amellyel másokat sújtottak. A Theresiánumban paraszti ordonáncok szolgálták ki a tiszteket és a hadapród növendékeket. Az egyik tisztiszolgát egyszer deresre húzták az udvaron — valami jelentéktelen kis fegyelmi vétség miatt. A szerencsétlen flótás kegyetlenül jajveszékelt és sikoltozott.

Véletlenül Figyelmessy is lenn állott az udvaron. Szíve hevesen szorult össze az ijesztő és emberetlen jelenetre.

Nem bírta végignézni. Berohant az épületbe. Félájultan dőlt le a nyughelyére, a közös hátfőteremben. A melle zihált. Arca fehér volt, mint a fal.

Egyik parányi hadapródnövendék megszólította:

— Mi bajod van, Figyelmessy? Beteg vagy?

Nem tudott szólni.

— Hivjunk talán orvost?

— Nem, ne hívjatok senkit. — nyöszörögte.

De kis szívében talán már akkor magasra lángolt föl az indulat... s talán már akkor letette a nagy és néma fogadalmat, hogy mire felnő, harcolni fog a zsarnokság sötét és kegyetlen világa ellen.

Hogy harcoljon... egy egész életen át!

Biszántságának már gyermekkorában többször adta félelmetes tanujelét. Tizenkétéves korában hazament egyszer Pestre, hogy otthon ünnepelje a karácsonyt a családi fészekben, testvérkéi körében.

Még akkor nem volt hid építve Pest és Buda között. Csak hajóhid. Amit télre lebontottak.

Ilyenkor megszűnt a rendes közlekedés. A jégtorlaszok között még csónakkal sem lehetett áthatolni. Csak ha végkép befagyott a víz. Akkor gyalog keltek át a Duna jeges hátán a merészebb polgárok.

A szünetidő letelével Pülöp urfi is elhatározta, hogy gyalog fog nekivágni Budának a befagyott Dunán keresztül. Ugy előbb jut vissza Bécsujhelyre. Budától már rövidebb út vezet oda.

— Anyácskám... befagyott a víz. Most azután meg nem fogok átlani Bécsujhelyig.

A patricius nő elsápadt. A szíve tele volt aggodalommal.

— De hátha beszakad a jég?

— Ó... már hogyan szakadna be. Ebben a rettentő hidegben!

Hetek óta ez volt az első alkalom, hogy közlekedni lehetett megint Pest és Buda között. A kis huszár-növendéken kívül a pesti polgárok százai vágtak nekí a havas utnak, hogy Budára menjenek rokonlátogatába, vagy hogy összesel abbanmaradt üzleteiket újra lebonyolíthassák. Sűrű rajokban haladt át a sokaság a jeges, göröngyös uton. Alig ért azonban a kis Figyelmessy a folyó közepéig, rettentő szerencsétlenség támadt.

Vad rianás harsogott végig a befagyott vizen. A jégmező leszakadt. Néhányan beleestek a jeges áradatba. Ijedt kiáltozás zugott végig a tömegben. Az elől haladók nem bírtak megállani, mert a hátul tolongók, — akik nem vették még észre a szerencsétlenséget, nyomták őket előre. Figyelmessynek sem lehetett megfordulni, toltta előre a tömeg. Vagy a vízbe, vagy a jégtömbök alá.

De nem is volt szándéka visszafordulni Pestre. A cél: Bécsujhely. Nem akart lekésni az iskolából.

Hirtelen mentő ötlete támadt. A víz közepén hatalmas magányos jégtábla uszott. Ennek a hátára pattant vakmerő lendülettel. A halálugrás sikerült. A fiu baj nélkül eljutott az uszó jégtáblára.

— Jézus! Szent József!

Ijedt asszonyi sikoly követte a gyermek halálmegvető bravurját. De a jégtábla hátán gyorsan siklott el a szemük előtt.

Baj nélkül eljutott a budai partokig. Félig a vízben gázolva, szerencsésen ki tudott vergődni a befagyott vizimalmok tövében.

A „Hétválasztó“ ivójában megszáritotta havas és dérral beharmatozott ruháit. Ott is szállott meg éjszakára. Hajnalban megindult, egyedül, gyalog, neki a hegyeknek. Harminchat óra alatt tette meg az utat, havas országotokon, hófúvásos, kegyetlen időben, Buda tornyaiól az osztrák katonai akadémiáig. Pesten járt a nagy árvíz idején is. Tizenhatéves, sudárnövésű ifju már akkor is. Az 1838-ik esztendőöt irták a naptárak. A Duna pedig átlépte magas föléseit.

Szenyes, jeges áradat söpörte végig az alacsony utcasarkokat. Figyelmessy az első volt az önkéntes mentőszereg soraiban, akik csónakon járták be az árterületet, hogy a romok alá szorult szerencsétleneknek mentőkezelést nyújtsanak.

Egy tót csónakon kísérte életveszélyes utjain. Egyszer rájuk is dőlt egy omladozó épület. De szerencsésen ki tudtak evickélni a vízbe roskadt tetőzet alól.

Anyja is korholta. Mért nem vigyáz jobban az életére. De ő nevetve háritotta el magától az aggodalom és a szeretet szavát.

— Anyácskám... akiről meg vagyon írva, hogy kötélen haljon meg... az nem fulladhat a vízbe!

III.

Elhagyta a Theresianumot. Huszákadetté nevezték ki. Bevonult a hadsereghez. A híres Württemberg huszároknál szolgált. Előbb Szent-Annán táborozott a svadronja, később az aradi várba került; azután Szekszárdra.

Sudártermetű, magas ifju volt. Karcsu alakján igézetesen feszült meg az aransujtásos fehér egyenruha. Sarkantyuja csengve-bongva muzsikált az utcán. Almásszürke méne táncolva ment el a kövecses utakon, a muskallis ablakok alatt. A lányok megfordultak utána a járdán. Az ablakból álmodozó asszonyok sóvár pillantása követte a fiatal leventét.

Valóban. Szép fiu volt. Osztrák tisztí ruhába bujtatott Adonis. Még egészen fiatal. Csak tizenkilenc éves. Szőke fürtői hanyag büszkeséggel borultak homlokára. Vak hősiesség sugárzott el arcborán, amely barnára sült az alföldi napon. Bár még nem kapta meg a keresztelőt a csaták tüzeiben.

Hat lábnál magasabb volt a fiatal óriás. Olyan, mint valami ifju testőr.

Arad városában ismerkedett meg a délceg Csázy Klárával. A hatalmas magyar urnak, Csázy Pálnak, a hajdu városok nagytekintetű kapitányának — kedves és vidám lányával. Jókedvű és vidám gyermek volt Klárának is. Magasnövésű, bár a hatalmas kaddinek csak a válláig ért föl. Szenvedélyes lovas maga is, valóságos kis amazon, — akár szörmentében is megülte a lovat, még apja pusztáján, a vadvirágos Hortobágyon tanult meg lovagolni. Neki is megtett a szállatermetű huszár. Nem is tudott nagy tiltak csinálni belőle. Hogyisne. Hiszen már Arad őszes kisasszonykái bomlottak Figyelmessy után.

Hős hajnalokon, huszáros tivornyák után, a kadett

ur már gyakran huzatta a virágos ablakok alatt, a szép és bánatos szerelmi dalokat. Amiknél még szép-
anváink andalogtak.

Ugy is volt már akkor, hogy egymáséi lesznek. Sokat álmodoztak róla mind a ketten. De ez még a távoli jövő messze és méla ábrándja volt. Gomolygó akadályok tornyosultak a fiatalok elé... álmot és szerelmet elnyelni akaró alakatlan sárkánytorkaikkal. Mindenki ellene volt a fiatalok boldogságának. De legjobban a szülők. Ugy a lány apja, mint Figyel-messy szülei ellene voltak a bontakozó násznak.

A fiu apja így beszélt:

— Fenn az ernyő, nincsen kas... arra célozva, hogy Csázy Pál ur nagyon nagy házat visz Pesten. az udvara állandóan tele van hintókkal, fogatokkal — a vendégek egymásnak adják a kibacsot. De sok tejbeaprítani valójuk nem marad. Amijük van, azt mind fölélük.

Meg ilyeneket mondott:

— Csak nem akarsz oltár elé állítani azt a fehér pávát?

De a gögös Csázy ur is megkötötte magát.

— A jányt pedig nem adom a mézáros fiának. Gróf legyen, vagy még inkább főispán, aki a fejét békösse, — jelentette ki dölyfösen.

Szörnyen dohogott magában.

— Hogyisne... Eppen katonának szántam. Mikor a Csázy-ösök még Árpád vezérrel költözködtek be erre a földre.

Arad város meghitt és boldog csendjét ebben az időben egy véres katonapárbaj zavarta meg.

Mindenféle katonaság volt ebben az időben Aradon. A huszárokon kívül feküdtek ott Hardegg vasasok, voltak tüzérek, még gyalog-katonák is. De a külön-

böző fegyvernemek tisztszei boldog egyetértésben meg-
fértek idáig egymás mellett.

Volt egy mulatságos figura közöttük. Egy Hönigshoff nevű negyvenéves bakatiszt. Teljes husz esztendőn át volt kadett a boldogtalan, míg végre nagy kegyesen hadnaggyá léptették elő. Beléköszült a várakozásba. Akkor még így volt. A kinevezés nehezen ment. Az előléptetés az ezredtulajdonosok kívánsága volt, — akiknél mindenféle befolyás meg protekció érvényesült; nem tartották be a sorrendet.

Hönigshoffal sokat évődtek a tiszték. Bár mindenki kedvelte ezt a konok és együgyű katonát. Kissé rövidlátó is volt. Peckesen ült az asztalnál, mintha örökösen nyársat nyelt volna. Volt egy kómiкус szokása. Ha ült az ebédhez, elővette piros selyem zsebkeendőjét és ünnepiesen megtörülte előbb a szemüvegét. Ha megszólitották, akkor is levette a szemüvegét, megtörülgette, — s csak aztán válaszolt. (Sohasem fujla az orrát belé, a díszes keszkenőt csak arra tartogatta, hogy a szemüvegét tisztogassa. Husz évig hordozta ugyanazt a piros zsebkeendőt.)

Sok vidám élre adott ez alkalmat. De közéjük került valami Parnicky gróf nevű dragonyos tiszt. Kötelkedő, hiu és agyonkényeztetett ifju. Egy este a vacsoránál tulságosan vaskos tréfákat engedett meg magának a jámbor Hönigshoff rovására. De ez hallgatagon fürte.

Még a tiszték is megsokallták a hetvenkedő dragonyos durva életét.

A vacsora után félrevonták Hönigshoffot:

— Párbajra kell kihivnod a grófit. Ezeket a sérteféseket már nem lehet zsebrevágni. Meg kell verekedned,

— Nekem? — kérdi a jámbor, s ijedtében majdnem leesett a szemüvege az orráról.

Mindenki sajnálta és féltette a szegény Hönigshoffot. Hogyisne! A gróf félelmetes párbajhős volt. Már addig három ellenfelét megölte párbajban.

De legjobb szívvvel a fiatal Figyelmessy volt iránta. Valami ösztönös jóézés most is a gyöngébb fél mellé állította. Örömmel vállalta a segédkezést Hönigshoff oldalán.

— Ne félj, cimbora, — biztatta a bakatisztet — ha ott hagyod a fogad, utánad én fogok megverekedni a polyákkal. Nem viszi el az szárazon.

— Én nem is félek! — dadogta Hönigshoff — míg a foga összeverődött az ijedelemtől.

Volt jó oka Figyelmessynek is, hogy haragudjon a grófra. Nemcsak a derék Hönigshoff miatt, hanem mert Paznický már kezdte a szelet csapni Klára kisasszonyka körül is. A lány nem kedvelte a dragonyost, de úgy tett, mintha boldogan fogadná az udvarlását, — talán az örök és ösztönös szerelmi taktikából, ami úgy látszik, veleszületik a nőkkel. Figyelmessyt akarta még jobban magához láncolni, felköltve a fiu féltékenységet.

Ó-Arad falu határában volt a pisztolypárbaj. Kor reggel kocsiikon vonultak ki ideig.

Sohasem jött Figyelmessynek alkalmá arra, hogy párbajra hívja ki a gróft.

Az történet ugyanis, hogy Hönigshoff megvárta, hogy a gróf lőjjön előbb. A golyó a bakatiszt füle mellett süvített el. Azután a jámbor előrement két lépéssel. Levette a szemüvegét. Megtörülte ünnepiesen a piros zsebkendővel. Utána elsütötte a pisztolyát ő is.

A golyó a gróf szívét furta keresztül. A dragonyos holtan rogyott a zöld fűre.

A holttestet a déli órákban, arca fektelve, parasztaok találták meg az országot szélén. A zsebében levél, amelyben a gróf bejelenti, hogy öngyilkos lesz. Ilyen levelet találtak volna Hönigshoffnál is, ha történetesen ő esik el. Hogy az életben maradtakat ne üldözhesse a törvény.

E boldog korban még így intézték el a lovagias ügyeket Magyarországon.

Egyszer még nem kisebb muzsikus, mint a nagy Liszt Ferenc húzta el a daliás kadettnek a talpalá váló nótát. Talán apja mondása járt az eszében Figyelmessynek, mikor megszólalt a nagy művész zongorája:

— Fiam, ha ur akarsz maradni, akkor mindig te muzsikáltass magadnak másokkal.

Ez már Szekszárdon történt, ahova az ominózus aradi párbaj után, hamarosan áthelyezték. Hogyan, hogyan nem, itt vendégeskedett akkor a szép Csázy Klára is, — akinek történetesen Tolnamegyében is akadtak kedves és régen nem látott rokonai. Sürgősen meg kellett hát látogatni azokat is.

A városban nagy ünnepséggel készültek éppen fogadni Liszt Ferencet. A világhírű zenész úgy vonult be ide, mint valami fejedelem. A házak föl voltak lobogózva. Az állomáson a városi és a megyei urakon kívül, díszes tiszti küldöttség fogadta a mestert. Másnap nagy ünnepi estélyt rendeztek a megyeházán, Liszt Ferenc tiszteletére. A vacsora után Liszt kifejezést adott óhajának, hogy szeretné egyszer a szép magyar palotás táncot látni.

— Igen, de ki járja el?

— Senki sem tudja azt úgy, mint a Figyelmessy. Meg is kérték az urak a kadettet:

— No fiu, most aztán vágd ki a rezetl!
De ez váratlanul akadékoskodni kezdett.

— Nem én. Nem táncolok... csak ha...

— Halljuk!

— Ha maga Liszt Ferenc játszik hozzá.

Megvitték a kevély üzenetet Lisztnek, aki mosolyogva bölintott a fejével.

— Nagyon szivesen.

Le is ült mindjárt a zongorához.

Csak természetes, hogy Figyelmessy a szép Klárikával ropta el a táncot, amihez maga Liszt Ferenc szolgáltatta a zenét. A szegény Liszt, maga sem tudta, hogy tulajdonképpen nászindulót játszik.

Mert mégis az oltár elé vezette a lányt. Dacolta tengernyi akadállyal. Makacs katona volt. Amit egyszer a fejébe vett, nehéz lett volna kiverni onnan. Valamivel később várakat foglalt el hasonló hévvel, hogy tudott volna ellenállni ez a kis virágos erőd, amely már régen kitüzte volna szivesen a meghódolást hirdető fehér lobogót.

De Figyelmessynek váratlan szövétsége is támadt. Még hozzá a tulajdon édesanyja. A derék asszonyt meghatotta huszár fiának bánata. Vigasztalta.

— Ne busulj virágszálam... én majd összehozlak benneteket.

Nem is nyugodott, amíg csak el nem háritott a fia utjából minden akadályt. Sorra járta a Csúzy familiákat. Ezek is rábeszélést a hatalmas urat, hogy ne rontsa meg a fiatalok boldogságát. A hajduk bírása végre engedett az egekig felhatoló gögből.

Már csak gyöngén védekezett:

— A kacsiót én pedig nem fogom letenni! — ezt hozta fel utolsó érvül.

— Nem is kell, — mondotta Figyelmessyné gyöngéden. — Mi majd letesszük maguk helyett.

A józsefvárosi öreg plébánia templomban esküdtek a fiatalok örök hűséget egymásnak.

Pesti utcáit akkor már a forradalom forró előszete söpörte végig.

Nem is tartott sokáig Figyelmessy Fülöp zavartalan boldog élete. A sors valahogy nem az örömökre szemelte őt ki, hanem a haragra. Nem válhatik soha turbékoló galamb a komor felhők között szárnyaló keselyűből.

A szabadságharc őt a táborban találja. Csakhogy most már Kossuth lobogói alatt.

Mindenki katona akart akkor lenni. Még az öreg Antal ur is felölté az insurrectióból maradt régi vitézi ruháját, hogy jelentkezék.

Csak nehezen lehetett leszerelni.

— Itthon maradhat nyugodtan jó öreg. Elvégezzük azt mi fiatalok is.

Az egykori kadett Pesten az Invalidus kaszárnyába vonult be. Megint a württembergiek között szolgált, csakhogy azok most már a Boeckay huszárok nevet kapták az új keresztelőben.

Figyelmessy gyorsan előlépett a magyar hadseregben. Előbb főhadnagy lett, azután kapitány, a szabadságharc végén őrnagy.

Vitézségének és reitenthetetlen hősiességének hamarosan nagy híre volt. Sohasem számolta meg, hogy hány főből áll az ellen. Ahogy megpillantá őket, rögtön rajtuk ütött elszánt huszáraival.

Svehát fölött kétezer horvát katonát támadott meg tizenkét huszárral. Meg is kergette őket, és százakat kaszabolt le soraikból. A tusában maga is megsebesült a karján. De még orvoshoz sem ment a sebbel. Ebcsont! Beforr az magától is.

Ekkor kapta meg a harmadosztályú katonai vitézségi érmet. Nem is viselt más soha. Csak ezt és azt a kis bronzérmét, amit maga a nagy Garibaldi tüzött a mellére.

— Ezekért dolgoztam meg a legalaposabban, —
mondotta.

Külföldi udvarok, fejedelmek és császárok csillogó
rendjeleit, mikkel életének későbbi során elhalmozták,
csak ritkán tüzte ki. Azokkal nem szeretett büszkél-
kedni.

— Nem vagyok méltó rájuk, — mondotta szerényen.
Huszonhat éves volt, mikor kitört a szabadságharc.
Tökéletes férli szépség. A Bocskay huszárak egyen-
ruhája is gyönyörű. Világoskék mente, meggy színű
nadrág és magas, gyöngyszínű csákó. Jól illett a szőke
dalia marcona alakjához. Maga Asbóth tábornok
megmondotta neki:

— Szébb katonát nálad, még nem hordott hátán a
föld!

De vitézbelet is csak keveset. A nevezetes kápolnai
esetában gránátszilánk sebesítette meg a combján.
Más talán belehalt volna ilyen lövésbe, vagy a lábát
amputálták volna. Ő csak két hétig feküdt Pécelen
egy kastélyban, amelyet hamarosan tábori kórházzá
alakították át.

De nem volt türelme bevárni sebének teljes gyógyu-
lását. Éjszakának idején megszökött a kórházból. Lóra
ült, és le sem szállt a nyeregből, míg meg nem
találta az ezredet. Valahol Kőbánya környékén akadt
rájuk.

Arca sápadt volt, mint a halál. Ifju testét heves láz
gyötörte.

Mindenki meg volt ijedve.

— Te beteg vagy, — mondták a bajtársai. —
Mért nem mentél haza, ha nem volt türelmed az
ispotályban?

— Mindegy! — legyintett a kezével a nagy vitéz.
— Egy ut. Akár hazamentem volna, akár idejöttem.
Még aznap harcba keveredtet a Wallmoden vasa-

sokkal, akik a sötétség leple alatt támadták meg a
Kőbányán pihenő honvédséget. Figyelmessy egy szá-
zad huszárral vonult ki ellenük. Félig lázban, félig
haldokolva, rávetette magát az ellenség lovasságra,
— visszaverte őket s a vésások vad tramban menekül-
tek. Őrnagyuknak a fejét majdnem keltészelte Figyel-
messy nehéz huszárkardja és ez haldokolva zuhant a
vágató paripák patái alá. Figyelmessyt annyira el-
ragadta az üldözés heve, hogy maga is egy sereg ellen-
séges lovas közé került, s ezek talán le is kaszabolják
a vitéz lovasvezért, ha Kellich kapitány váratlanul ki
nem menti veszedelmes helyzetéből.

(Figyelmessy ébersége ezen az estén tizenhat ágyut
és kétezerhatszáz honvéd életét mentette meg.)

Minél tovább tartott a háború, annál hevesebb láng-
gal fényelt Figyelmessy Fülöp hősiessége. Utoljára
Komárom falai alatt tüntette ki magát Klapka oldalán.

Minden héten kitört a városból, halálraszánt lova-
sainak élén. Irtóztató pusztítást végzett az ellenség
soraiban. Számtalanszor ágyut is zsákmányolt. A vér-
szagtól megvadult oroszának dühe égett az ereiben.

Meddő hősiesség volt. Világosnál a magyar sereg
letétie volt már a fegyvert. Nem tarthatta magát már
sokáig ez a magányos vár sem, az ország szívében.

A reménytelenség harca volt ez... a jövő sötét-
ségében!

Abban az időben, mikor még a napfény aranyló
ragyogásában csillogott a magyar fegyverek dicsősége,
— történt ez a kis epizód.

A legyőzött Windischgraez megvert hadával lázas
gyorsasággal vonult Buda tornyai felé. A magyar hu-
szárság mindenütt a nyomába.

Figyelmessyt kémszemlére küldték ki, hogy vonul-
jon be Pestre, puhatolja ki, tartózkodik-e még ellen-
séges csapat a magyar fővárosban.

A lovasvezér negyven huszára élén hatolt át a külvárosi utcákon. Csakhamar lelkes tömeg verődött össze. Az ablakok mindenütt megnyíltak. Virágokat dobáltak alá rájuk. Előbb félenk moraj, utána éljenzés támadt. A lakosok már egy év óta nem láttak magyar lovasokat. Most megcsodálták a mareona, napégette fukat.

— Éljenek a huszárok! — hangzott köröskörül.

Mikor a menet az Üllői-ut és Kisstáció-utca sarkára ért, a patika előtt egy nő hangosan felsikoltott:

— Az én fiam! az én fiam! — kiáltotta a boldogságtól fulladozó hangon.

Utána ájultan roskadt össze.

Figyelmessy Fülöp édesanyja volt.

Hát az ujdonsült asszony? A Klárrika? A szabadsághős neje mit csinált?

Nehéz dolog az asszonyok sorsa, különösen a háboruban. Ők nem ragadhatnak kardot, fegyvert. Néma téltenségbe roskadozva szenvedik végig a baljós idők iszonyait. Szívüknek minden dobbanását, a szeretetükért való aggodalom láza és reménysége kíséri.

Szerencsére Klára asszony sem volt valami elkényeztetett gyöngye kis porcellánbaba. Az amazonok sűrű, rajongó vére sugárzott el rózsás tejbőre alatt. Teljesen méltó életűrsa e nehéz időkben a száz halállal szembenező katonának.

Ha csak lehetett, fölkereste az urát a táborban. Kiröppent a puha és meleg fészekből, hogy napokig helyongyón, rossz és rázó alföldi utakon, zörgő parasztszékér gyötrelmes ülésén, viharban, sárban, hóban, fagyban, égháboru és mennydörgés és villámlás közepette, csakhogy az urára akadjon és keblére borulva, egy pillanatra csöndben kisérhassa magát.

A szerelmes szívek nem ismerik az akadályt, vagy a veszedelmeket. Egyszer hasonló kirándulásom majd-

nem szerencsétlenül is járt. A mocsaras vidéken, Eszterhetes éjszakán, kocsija valahogy belekerült a me- nekülő szekerek tömkelegébe. Alig néhány mérföld- nyire már orosz kőzások dulták a környéket, a ma- gyar hadiszerezence lángoló csillaga immár hanyatló- ban volt.

→ Klára asszony kocsija sehogy sem tudott kievickélni a szekerek, lovak, tárgycák összetorlódtott zürzava- rából. Hangos ostorcsattogás hangzott, éktelen károm- kodás és vad jajveszékeltéstől kísérvé. Rudak törtek el, kerekék fulladtak bele reménytelenül a sárba.

Klára asszony intett a kocsisnak.

— Próbáljon átvágni a mezőségen keresztül.

Koromsötét éjszaka volt. Halk szemekben az eső is megeredt. Siketítő szél süvített végig a vízzel átázta- tott síkon.

A kocsi mély árokba fordult. Klára megsebesült a homlokán és a karján. Eszméletlen állapotban szállí- tották haza Pestre.

A nő akkor boldog örömöknek nézett eléje. Nem lett volna szabad ifju és törekeny testét kitennie egy ilyen kísérteties ut veszedelmeinek. — Komolyan megbetegedett. Állapota válságosra fordult. Műtétet kellett végrehajtani rajta, — hogy megmenthessék fiatal és sugárzó életét.

De nem lehetett soha gyermeke.

Arca még sápadozott, mint a hold, száját vörösré égette a láz, mikor Klára újra fölkereste harcoló urát. Eppen Pered környékén verekedett ez a kozákokkal. Az ütközet hevében két gyönyörű paripáját ki is lőtték alóla.

A nő szerelmesen csimpszakodott az ura nyakába. — Ugy-e mi fogunk győzni! — sóhajtotta elhalóan. — Igen! — győzni fogunk! — hörögte sötét arccal a lovasvezér, de a hangjában nem volt már semmi

erő vagy meggyőződés. A fölkelés ügye már reménytelen volt. Kétakkora hadsereggel szemben, amilyen az oroszoké és az oszirákoké volt, a magyar csapatok már nem állhattak meg.

Figyelmessy azok közé tartozott, akik utoljára tettek le a fegyvert. Minden elveszett, de Komárom vára még állott.

A hős lovasvezér a kapituláció után nyugodtan hazajöhetett Pestre. Őt nem üldözhetette a győztes hatalom. A komáromi vár védőseregének teljes amnesztia járt ki. (Azokat még katonának sem sorozhatták be, a békeföltételek értelmében.) A tisztiek még a kardjukat is megíaríhatták. Teljes díszben vonulhattak el a ostromlott városból.

Figyelmessy Fülöpöt sem bántotta senki. Pedig be szívesen fölhuzzatta volna őt is Haynau a legelső utszéli fára. Mert sok borsot tört később is a hatalom orra alá.

A nővére tréfás neheztléssel fogadta, mikor megérkezett a Mátyás-téri házba:

— No, hazajöttél, te áruól! — mondotta nevetve.

A szabadsághős arca elsötétedett.

— Igazad van... ó, bár lett volna elég ahhoz a két karom. Akkor egyedül is megvédelmeztem volna Komáromot!

IV.

De le volt bocsátva előtte az aranyhid. Társnak állhatott be József nevű bátyja mérsáros üzletébe. Élhetett volna nyugodtan tovább, mint valami boldog és gazdag pesti háziúr, a feleségének, a családjának, az élet ezernyi apró örömeinek, — nem háboríttatva meg senki által, — messziről megsüvegeztetve a polgártársaitól. Még fiatalember volt egészen: huszonhétéves volt csak. A férfiszépség java erejében.

De nem lehetett. Az Újépület Komor és magas falai közül meghitt és csendes estéken, megkínzott és láncra vert rabok hangos üvöltözését vélte hallani. Ablaka alatt, mintha magas ecotfákra akasztott holttestek lengedeznének az esti szélben. Dühét fölingerelte a hatalom telhetetlen mohósága, amellyel a nemzet legjobb fiait egyre-másra hurcoltatta a börtönökbe és a veszthelyre.

Harcolni szeretett volna tovább.

Görgeyt gyűlölte már. Pedig ez valamikor nagyon szívélyes volt hozzá. Valamikor bált rendezett a magyar fővezér, Budavár bevételének öröme, Esztergomban a primási kastélyban, ahol megszállva volt.

Ezen a bálon Figyelmessy is megjelent. A Bocskay-huszárt Asbóth tábornok mutatta be a fővezérnek.

— Bemutatom önnek a legvitézebb magyar huszárt, — mondotta Asbóth.

— Nekem is az a véleményem, — felelte Görgey — és mosolyogva nyujtotta kezét az ifjunak.

Nagy szó volt ez tőle. Mert csupa kritika volt és fölény, rideg és mogorva katona, s csak ritkán volt elismerő szava a tisztjeihez.

De Figyelmessy most ilyeneket mondott rá, meghitt baráti körben:

— Görgey mint katona megérdemelte volna a golyót... mint polgár az akasztófát.

Mert haragudott rá, hogy nem harcolt az utolsó szál emberig. Vagy tört volna magának utat a Dunán és kerestt volna török oltalom alatt menedéket, megmaradt hadseregének.

Figyelmessy újabb összeesküvésbe keveredett. Több rabot is segített megszöktetni az Újépülethől. Számos halálraíteltet megmentett az akasztófától... egy pancsovai korcsmáros segítségével, aki a szökevényeket

magas vitte el csónakon egészen Belgrádig, ahol már biztonságban érezhették magukat.

De Wimpüller lengyel báró szökésénél a pesti rendőrség rájött Figyelmessy üzelmeire. Most hát elfogató parancsot adott ki ellene is. Kapva-kaptak a jó alkalmon. Ugy látszott, hogy Komárom hős védelmezője nem fogja maga sem elkerülni az akasztófát.

Figyelmessy éppen a Hettinger vendéglőben ült sörözgetve, mikor egyik bizalmas embere figyelmeztette, hogy a rendőrség emberei halálra keresik.

Halálsápadt arccal rohant haza az anyjához. Husvét hétfője volt éppen, az 1851-ik év áprilisában.

— Anyámi! — menekülnöm kell... üldöznek. A rendőrség a nyomomban van!
— Hova akarsz szökni? — kérdi a patricius nő izgatottan.

— Magam sem tudom... csak ki az országból. Idegen államokba.

Az öreg hölgy hangos sírással borult a fia nyakába.

— Ne menj el! Ne hagyj itt! Tudom, hogy soha az életben nem foglak akkor többé látni.

(Az anyának látókí sejtelmek voltak. Valóban, most ölelheti a keblére utójára a legkedvesebb fiát. Soha az életben nem találkoztak többet.)

Figyelmessy leült a székbe.

— Jó... maradok. De tudod, hogy akkor föl akasztóznak.

— Menj akkor, gyermekem, siess... de várj csak, valami emléket akarok adni az utra.

Az anya eltűnt a benyilóban s néhány pillanat múlva visszajött. Kezében fehér vászonzacskó volt, benne az öreg nő összes gyémántjai, ahogy kiszedte azokat a foglalataikból.

— Ezt vidd magaddal. Hogy sohasse lásd szükséget az uton!

Figyelmessy elvitte a gyémántokat. De nem adta el azokat soha. Életének válságban és nyomorban eltöltött idejének során sem.

Anyjának gyémántjai, mint a jéggé fagyott könny-cseppek kísérték — veszélyes és halálos kiindulásának során. Azokat a holla napjait megőrizte.

De a szökés sikerült. Szerencsén kijutott az üldöző fogdmegek gyűrűjéből. Pancsován át szökött el ő is, ismerős csempészek segítségével. Belgrádba jutott s onnan török földre, majd Konstantinápolyba. Hamarosan összejött Kossuth Lajossal is, akit mindig vezérének ismert el.

Kossuth megbízta, menjen vissza Pestre, ott meghitt bizalmas emberei körében osszon szét proklamációkat és leveleket, és vigyen el egy fontos üzenetet Kossuth nővérének, Meszlényinének is. Ez a pesti ut halálos veszedelmekkel járt. Hiszen örülnie kellett, hogy ki tudott jutni a rab országból. Ha elcsipik, akkor az ördög sem menti meg az akasztófától.

Mindenki visszaadta volna Kossuthnak ezt a megbízást. Ő nem. Mert katona volt és tudta, hogy a parancsot vakon teljesíteni kell.

Pényesen meg is felelt a küldetésnek. Baj nélkül elintézte mindent Pesten. Sőt mikor visszament, már magával vitte a feleségét is Konstantinápolyba. A hü nő azóta el sem vált tőle, mint ahogy a parányi holdak kísérik az ég hatalmas bolvgóit kísérteties vándorutaikon. Megosztotta urával a hontalanság keserű kenyerét, szerb földön, Konstantinápolyban, s később Londonban és olasz földön is.

De Figyelmessy azért minduntalan visszatért Ma-

gyarországra, — ahol már in effigie halálra is volt ítélve, — s minden állomáson, kocsmában ki volt téve az arcképe. Más nem mert volna erre vállalkozni. Csak az ő hideg és szétléphetetlen hősiessége. Gyönyörű példáját szolgáltatta ezekkel a kirándulásokkal a minden akadályt legyőző férfibátorságnak. Bár szörnyű példák állottak előtte. Andrásffy Károlyt, az egykori déleceg testőrtisztet, aki az első útján elkísérte, elfogták és fölakasztották. Jubál tanár, kivel sűrűn tartott fenn összeköttetést, kötélen fejezte be az életét. May János ezredes, aki ugyancsak Kossuth küldetésében jött vissza a bilincsbevert országba, — fogságba esvén, az Ujépilet cellájában folygujtotta maga alatt a szalmát, — mint egy új Mucius Scaevola, — és szörnyű tüzhallal mult ki inkább, esakhogy ne kelljen társait elárulnia.

Figyelmessy élete is vékony hajszálakon függött ezeken a kirándulásokon. De ha Kossuth küldte, nem rettent vissza semmitől. És felkészülve a halálra, állandóan kénsavas pilulákat hordott a mellényzsebében; ha a poroszlók kezébe esnek, méreggel oltsa ki az életét.

Legnagyobb veszedelme az 1852-ik esztendő telén került.

Holdtalan téli estén ismét Belgrádon át készült behatolni Magyarországra.

A jégzajlásos Dunán csónakon kelt át. Csak egy elszánt csempész kísérte.

A torontáli parton a sötétben rájuk kiáltott egy katonasíj:

— Halt! Wer dal

S a fegyverét már lövésre emelte.

— Bratyl! — felelte a csempész, — ami szerbül barátot jelent.

A katona nyugodtan engedte őket utjukra tovább, Pancsován kötötték ki. Itt volt a „Szultán“ vendéglő, amelynek tulajdonosa régi cimborája volt Figyelmessynek. A kegyetlen havazásban a bujdosó itt akart megpihenni.

De a vendéglős ijedten csapta össze a kezét.

— Meneküljön. A kocsmát állandóan figyelik. Itt őnt minden pillanatban elfoghatják.

Két csendőr ült a sötét homályában. A reszkető vendéglős kitzskolta Figyelmessyt a házból.

Ez még elolvashatta odakint a lámpa halványan pislákoló világánál, a korcsma fehér falára kiszögeztelt nyomtatott körözünyt:

„...aki pedig Figyelmessy Fülöpöt kézre keríti, 20.000 forint jutalomban részesül.“

Támolyogva botorkált tovább a havas éjszakában. Hajnalig csavargott a folyóparton. Nem volt hajlék, ahol álomra hajtana a fejét. Reggel felé nagynehezen kocsit fogadott. Busás borraivalért hajlandó volt átvenni Figyelmessyt Versecre. Késő este lett, mire odaértek.

Itt rokonsága is volt. Itt lakott többek közt Tangel nevű sógora is. Derék és jószívű ember. De most ez sem akarta házába fogadni a bujdosót.

— Ki innen, elátkozott! — kiáltott már messziről a hajdani lovasvezérre. Egyik fiam már a börtönben ül miattad! Most már engem is lecsukhatnak, — ha valaki följelent.

De az estét az utcán nem tölthette el mégsem. Huszonnégy óra elmúlt már, mióta Belgrádot elhagyta. Azóta még nem hunyta le a szemét.

Eszébe jutott, hogy itt lakik egy Frauenreich nevű rendőrkapitány. Valamikor alezredes volt a honvédek-nél. Most ugyan az osztrákokat szolgálja, de a magyar

menekültek mindig úgy beszéltek róla, mint kipróbált és megbízható emberről, aki szívében nem lelt hűtlen a magyar ügyhöz.

Elhatározta, hogy nyugodtan be fog kopogtatni ide. A volt honvédeztárs íróasztala előtt ülve találta. Egy öreg hölgy — talán a felesége vagy az anyósa, éles és gyanakvó pillantásokkal mérte végig az éjszakai látogatót.

- Kit tetszik keresni?
- A rendőrkapitány urat.
- Benn van a dolgozószobájában.
- Frauenreich ülve maradt az asztalánál.

— Mi tetszik?

— Én Petko kapitány vagyok, — mondotta a bujdosó, aki mindjárt nem akarta elárulni a valódi nevét. — Szállást szeretnék kapni éjszakára, hogy kipihenhessem magam... s reggelre fogatot, hogy tovább vonulhassak.

A rendőrkapitány hangja élesen csattant föl: — Tudom, hogy ki ön. Ön Figyelmessy Fülöp őrnagy, akinek a fejére huszezer forint díj van kifizetve. Én letartóztatom ön!

Figyelmessy még mindig azt hitte, hogy Frauenreich csak tréfál. Vagy hogy nem bizik benne. Talán osztrák kémnek tekinti.

— De hiszen én ajánló levelet is hoztam önnek... a kormányzótól.

— A temesvári Gouverneur ő főméltóságától?

— Nem. Magától Kossuth Lajostól.

Frauenreich elsápadt.

— Ki ne ejtse ezt a szörnyű nevet! Valamikor én is elég ostoba voltam és a császárom ellen rántottam kardot a legutóbbi háboruban. De ő felsége kegyes volt és megbocsátott. Most örülöm kell, hogy kenyerem van. Kövessen! A fogdában majd kialhatja magát.

— De hát ki tartóztatna le?

— In!

— Ön? — kiáltott Figyelmessy. Nyomorult árulói ésontos ökle rézfenetes útszere emelkedett. Ugy juttatta állón a rendőrkapitányt, hogy az eszméletlenül terült el a szőnyegen.

A Tangos női sikoly. A vénasszony beronant. De Figyelmessyt ő sem bírta föltartóztatni. Lélekszakadva rohant alá a lépcsőkön. Háta mögött kivilágosodott a csendőrlaktanya egyik ablaka; lövés dördült el az éjszakában. Zimankós szélben, eszeveszett vágatással kiért a szabad, magányos országutra.

Hátra se tekintve rohant előre.

Szerencséjére egy szánnal találkozott az úton, amely fölvette és elszállította Kikindáig. Innen Szegedre került. Majd hosszas kerülővel, Cegléden és Dabason át, eljutott végre Pestig.

Itt újból fölsmerték. Az üldöző rendőrök elől egy Zitterbarth nevű építész házába vetette be magát. Itt nyomát veszítették az üldözők.

Ez a Zitterbarth régi barátja volt Figyelmessynek. Ő is, meg a felesége is kedvelték a szabadságharc nagyszerű hőst. Szívesen adtak szállást a menekülteknek.

De mert félniök kellett a cselédségük pletykájától és a fürdőszobába vetettek ágyat Figyelmessynek. Nem is volt szabad kinnozdulnia onnan. A fékezhetetlen szabadsághősnek, akinek valamikor szűk volt az egész világ, most be kellett érnie egy öt láb hosszú és három láb széles kamra homályával.

Huszonnyolc napig volt Figyelmessy a fürdőház lakója. Maga az uriaszony szolgálta ki. A cselédeknek még sejtelmük sem volt a rejtelmes vendég ott tartózkodásáról.

Végre ütött a szabadulás órája. Egy halott asztalos

legény utlevelével kelt utra. Bécsen, Brünn és Hamburgon át menekült.

A nagy kikötővárosban megváltotta a jegyet, a London felé induló hajóra. Elsőosztályu jegyet vett, de az éjszakát még a fedélköz utasai között töltötte el, mert nem akart feltűnést kelteni szegényes öltözékében.

Reggel, hogy a hajó angol vizekre ért, Figyelmessy nyugodtan álmént az első osztályra.

A kapitány ráírvallt:

— Mit keres ön itt?

Figyelmessy jéghideg arccal mutatta föl az első osztályra érvényes jegyét.

— De akkor miért aludt a fedélközön? — micsodafuresa passzió ez?

— Mert inkább akartam megmenekülni mint az utolsó taloslegény, — semhogy felkössenek mint gavalléri.

A szabadság egén egy új csillag lépett föl. Garibaldi.

Az egyszerű paraszti hős, aki főlzabadiította Sziciliát és Nápolyt a zsarnokoktól.

Csak természetes, hogy Figyelmessynek ott kellett teremnie az oldalán. Ez a háboru nem mulhatott el anélkül, hogy meg ne villogtassa félelmetes kardját.

Nevezetes kard volt. Valamikor hős török szultánok oldalán fényelt. A törökök Bem tábornoknak adták ajándékba, Bem Kossuthnak. Kossuth pedig Figyelmessynek ajándékozta. Mint akit maga is a legmértöbbnek tartott arra, hogy viselje ezt a hősfegyvert.

Garibaldi nagyon megkedvelte a hős magyar lovas katonát. Többször kitüntette őt barátságával.

Részvett Palermo megszállásában. Később Messinában sáncain ugyszólván egyellen rohammal előzönlött. S készültek Nápoly főlzabadiítására.

Sziciliának napégette, benszözlött népe kezdett magyar hős-neveket megtanulni: Türr Istvánét, Tüköry ezredesét, (aki Nápoly utcáin esett el utcai harcban), és Figyelmessyét.

(Tüköryről még hadihajót is elkeresztáltak az olaszok. Annnyira tisztelték.)

A napsütötte, olajfestésű házak, hol színes rongyokat szárított a szél a szűk utcasorok fölött, kifeszített köteleken, — egyszerre megnyitlak, — ha Figyelmessy vonult el alattuk vörösinges lovasaival. A páányi ablakokból lányfejek, pirosfejkendős asszonyok hajoltak ki, hogy az elragadtatás mámorában kiáltozzák:

— Evviva! nostri fratelli ungheresi!

(Ők néveztlék el tréfásan Figyelmessyt, az ördögök vezérének is.)

A mocsaras vidéken veszélyesen megbetegedett. Maróriát kapott, s heves láz is gyötörte. De nem akart órházba vonulni. A nagy csatát Volturna kőfalai alatt, harminckilencfokos lázban harcolla végig.

A Moreno kastély előtt volt föllállítva Figyelmessy lovassága. Többnnyire magyar fiuk. A magaslaton fekvő kőfalak alatt széles, tág síkság, amely egészen Capuáig terjed. Kiválóan alkalmas hajmeresztő lovasatlakozásra. Valóban. Figyelmessy vad rohamban söpörte el a kibontakozni készülő ellenséges lovasságot.

Személyes bátorsága döntötte el a viadalt Garibaldi javára.

Az európai hírlapok hasábokat irtak Figyelmessy östettéről.

Ezredessé léptette elő most már maga Viktor Emánel olasz király. A magyar légiót megtartották a tájárat után is és újjászervezték. Katonáskodhatott volna tovább nyugodtan, — harc és veszedelmek nélkül, magas fizetéssel, boldog családi életet élve, mint

ezredes, — csak kirukkolásokon és parádékon villogtatva széles, vitézi szablyáját.

Nem akarta. Neki a csaták ijesztő trombitarivágása kellett. Valódi veszedelmek, és komoly ágyutűi. Sokáig nem tudott megmaradni békés katonai állományban.

Az oceánon túl a polgárháború ijesztő tüze lángolt föl vézesen. S őt odavonta a végzet.

V.

Liverpool kikötőjéből indult el Amerikába. Megelőbb újra Londonban járt, itt bérelt kényelmes lakást a feleségének, aki akkor már nagyon beteges volt.

— Ne menj el, Fülöp, — sóhajtott a nő elfáradtsággal tekintettel. Ki tudja, látjuk-e egymást újra láha is.

— Mennem kell — sóhajtotta az ezredes, mintha valami titokzatos hatalom parancsszavát követné. Ha az északiak elvesztenék ezt a háborút, amit a rabszolgák felszabadításáért vívnak, — nem volna nyugodt percem többé a földön.

— 1861-ik esztendő őszén szállott a „City of Baltimore” hajóra, hogy főfőjantja Lincoln elnöknek szolgálatait. Két tisztje is vele ment, Dunka Miklós és Sarpí György kapitányok, akik már Voltturnónál ott voltak az oldala mellett. Most az amerikai matyókra is el akarták kísérni az ezredet.

De hogy elmerültek az európai partok a ködben, vak és baljós sejtelmek vettek erőt. Figyelmesség nélkül.

— Talán soha sem látom Európa partjait többé — sóhajtotta kiféheredett arcával.

De az óceán hűs szele magához térítette.

S valami névtelen, vak sóvárgás fűzte, hajszolta már régen, Amerika felé, amely úgy élt a képzeletében mindig, mint a szabadság és az ígért földje.

Óriási viharban érkeztek meg Ellis Island alá. Zuhogott az eső. De a kikötő mégis tömve feketéllő sokasággal, akik a rakpartokra siettek, hogy üdvözléjként az Európából érkező harcosokat.

Az ezredes lelkén leírhatatlan meghatódottság vett erőt, — mikor kibontakoztak a ködben New-York elvesztő körvonalai.

— Térdre tudtam volna borulni, — írja a feleségének, hogy megcsokoljam a szabadság és az emberi jogok megszentelt földjét!

New-Yorkban csak néhány napig időzött. Washingtonba sietett, hogy kihallgatásra jelentkezzék Lincolnnál.

A világ egyik letragikusabb eseménye volt, a múlt század hatvanas éveiben az északamerikai polgárháború, — amely több mint négy évig tartott, — s a pusztítás tűzfészkévé varázsolta az Egyesült Államok legvirágzóbb területeit.

Sok százezer polgár életébe került az áldatlan harc, amely észak fiai csatáorba szólította a rabszolgáltató dél ellen. Vagyonok pusztultak el, aranyhegyek omlottak össze, — de a küzdelem végre is az emberriességi diadalával végződött, — megszűnt a rabszolgáltatás, az emberi nem évezredes szégyene.

De eleinte a hadszerencse a délieknek kedvezett. Jobb tábornokaik voltak és képzetesebb tisztjeik; a déli jómódu családok fiai ugyanis többnyire a westpointi katonai iskolában tanultak és most mind tömegesen szöktek meg az Unió hadseregéből és Jefferson Davis lázadásra tűző lobogói alatt sorakoztak.

Lincoln Ábrahámnak eleinte alig volt több, mint

üzzenhét ezter rendes katonája. Lovassága is csak igen kevés.

A délieknek félelmes lovasságuk volt. Veszedelmes verekedők és elszánt lovasok. Néha egészen Washington faláig elhatoltak portyázó kirándulásaikon.

A gyapotültetvények és dohánytelepek elszánt kalandorai közül kerültek ki: „rangerek”-nek hívták őket. Veszedelmes fickók voltak ezek a „rangerek”. A verekedésen kívül a rabláshoz és a gyújtogatáshoz is alaposan értettek. A déliek lovassága majdnem nyolcvanezer főre rugott. Sokáig alig lehetett megállani velük szemben. Különösen míg hőselkü vezérek, Ashby tábornok el nem esett a harcban.

Mikor Figyelmessy Washingtonba ért, a nagy város valóságos főhadiszálláshoz hasonlított.

Az ezredes a Willard-hotelben bérelt szobát. A szálloda tömve volt már messze idegenből érkezett tisztekkel. De Figyelmessy is fellünnést keltett. Még abban az egyenruhában volt, amelyben valamikor Garibaldi lobogója alatt harcolt. Arca barnára sült a hő olasz napon. Hatalmas alakja még mindig elékarsu. Negyvenéves volt. Lépte alatt rengeni látszott a föld, mintha egyedül végig tudta volna söpörni az egész utcát. Az amerikai szemekben büszke örömlángolt föl, megpillantván az ezredest, akinek sötétfényű arcára vastag jelekkel volt fölírva a hősiesség és a mindent legyőző, széltéphetetlen bátorság jegye.

Lincoln is nagyon barátságosan fogadta az ezredest, akinek nevét már ismerte a hírlapokból. De az ezredes ajánlóleveleket is hozott. Olyan nevektől, akiket abban az időben egész Amerika tisztelt. Többek között Garibalditól és Kossuthtól. Garibaldi levele mint Európa egyik legnagyobb hőstét emlegeti Figyelmessy ezredest. Kossuth levele így kezdődött:

— Honfitársamat és száműzetésem osztályosát... a vitéz ezredest, Figyelmessy Fülöpöt... melegen ajánlom...

Az ezredes többször tárgyalta Lincolnnal. Nagyon jó benyomást tett rája az elnöknek nyers, egyszerű modora, komoly és közvetlen egyénisége, elméjének meleg és átható fénye, amely még a legsimplább szavakból is kivilágolt. Szinte elbűvölten hagyta el a springfieldi óriás dolgozószobáját.

Másnap egy amerikai asszonyka (akinek férje nagy politikai szerepet vitt abban a pártban, amely végig ellenzéke maradt Lincolnnak) azt mondotta Figyelmessynek, ebéd alatt a szállodában:

— Ugy-e, furcsán érezte magát a Fehér Házban? Ön mégis megfordult már császárok és királyok udvarában... Mi? Ugy-e, mégis csak paraszt ez a mi elnökünk?

— Oh... ha tudná, asszonyom. Micsoda óriás ez a Lincoln! Ha maguk azt meg tudnák érteni! De szívesen is elcserélném érte a mi császárajainkat!

De még az elnöknel is jobban megszerette Sewardot, az északi közlétársaság hatalmas miniszterelnökét. (Ismeretes, hogy mikor Lincolnt meggyilkolták a színházban, ugyanabban az időben Sewardot is el akarták tenni a láb alól.) Álmában törték rá. Az orgyilkos töre súlyos sebeket ejtett a miniszteren, de az elősiető háznép kicsavarta a kezéből a gyilkot, és gyors orvosi segítségben részesítették a vérző minisztert.

Mikor később megkérdezték Sewardot, mit érzett akkor, hogy álmából fölriadva, a gyilkos törét látta a fe fölött megvillanni. — ezt felelte:

— Az jutott eszembe, hogy istenem, milyen csinos és jóképű fiú ez, aki engem meg akar ölni!

De abban az időben még meleg és baráti viszony

füzte öket össze Figyelmessyvel. Seward őt politikai küldetésre akarta fölhasználni. Hogy utazzon el Kosuthoz és beszélje rá, hogy angol politikai barátai körében agításon az északiak ügye mellett.

— Azért jöttem, hogy verekedjem, nem hogy politizáljak, felelte Figyelmessy, — aki nem szívesen utazott volna vissza Európába.

Kesőbb el is állottak ettől a tervtől. Elmult az angol beavatkozás sötét veszedelme. Figyelmessy néhány hét múlva elutazhatott a harcra.

Az öreg Fremont amerikai tábornok csapataihoz került. A vezérkarba osztották be.

Az északiak lobogója alatt nagyon sok magyar is harcolt. Egy-két nevet örök időkre megmentelt az amerikai történelírás a dicsőségnek és a halhatatlanságnak, csak az emléke kopott meg kissé annak, hogy ezek magyarok voltak.

Nem árt azt néha föleleveníteni.

Hét magyar származású tábornok volt az északiak hadseregének, tizenöt magyar ezredes és valami husz magasabb rangú tiszt. Nem szólva az önkéntesek hatalmas légiójáról.

Magyarok voltak a tábornokok közül: *Asbóth Sándor, Stahel Gyula, Kozlay, Mándy, Pomucz, Schöpi, és Knefler.*

Stahel Gyula, aki mint tiszt, már a magyar szabadságharcban is kitűnt, az oroszlánszivü Guyon Richard oldalán. — Amerikában a két ballunni útközletben szerzett halhatatlan érdemeket. A piedmonii csatában nagyon veszedelmesen megsebesült.

Asbóth Sándor tábornok valamikor Kosuth főhadsegéde volt. Neve örökre megmarad az Egyesült Államok történelmében. — Tennessee államban, — a Sioh melletti csatában, — mikor hadosztályának

élére állva, irtóztató rohamot intézett a déliek földsáncái ellen, — egyszerre három golyó találta az őriást. Az egyik golyó élete végéig ott rekedt a koponyájában, Sebeibe nagyon hamar bele is pusztult.

Zágonyi Károly csak őrnagy volt, de neve egyike a legismertebbeknek a polgárháboruban. A springfieldi halálozom hőse. Hősletéről valamikor hasábkokat írtak az amerikai hírlapok.

De ki tudná valamennyit elsorolni!

Figyelmessy Wheeling-ben találkozott először a parancsnokával, az öreg Fremont C. János tábornokkal. Megtetszett neki a jeles és képzett agg vezér, akinek katonai tudásáról mindig a legnagyobb elismerés hangján nyilatkozott. Még akkor is, hogy elmozdították a csapatai éléről. A polgárháboru elején még sűrűn váltogatták a tábornokokat, mintha bennük lett volna a hiba, nem pedig — a kiképzetlen hadaikban.

Fremont táborkarában több magyar tiszt is volt. Nála szolgált *Asboth Sándor* altábornagy, *Fiala János* ezredes, *Wagner Gusztáv* ezredes, *Albert Anzelm* ezredes, *Zágonyi Károly* őrnagy és *Reményffy József.*

Virginia ősi földjén feküdtek ezek a csapatok, zegzugos hegyek ormán, ahol néha még fejszével kellett utat vágni a rengetegben, — hogy legyen hely a gyalogság és tüzérség előnyomulására.

Fremont serege New Creek és Petersburg között feküdt. De Figyelmessy néha egészen Parkersburgig előrelovagolt ellenőrző éjszakai szemleutjain. Szemben velük, a Shenandoah kísérteties völgyében, ahol keskeny patak szeli át az ősvadont, — magányos őrtüzek égtek meghitt éjszakákon. Ott voltak a déliek. A csöndben néha még a néger tam-tamok méla zenéjét is lehetett hallani, s a komor, egyhangu éneket. A

feketék még ide is elkísérték kegyetlen uraikat, hogy sáncokat építsenek és árkokat ássanak ebben a harcban, amely pedig éppen az ő felszabadításukért vivott.

A magaslatokon a déliek elszánt vezére, Jackson volt az ur, aki készült áttörni a Potomac folyón.

A déliek legjelesebb tábornoka volt. Az ellenfelei Kőfal-Jackson-nak nevezték el, annak a jelűl, hogy ahol megvetette a lábát, onnan nem lehetett kimozdítani, — mint valami rendíthetetlen öklöző bajnokot. Sulyos csapásait gyakran megérezték az északiak.

A lovasságának is veszett nagy hire volt. Ashby volt vezérük, aki előkelő déli családból származott, maga is, — fiatalon lett tábornokká. Száguldó harcosai néha már Washington környékét is rémületbe ejtették. (Mikor Figyelmessy első ízben legyőzte Ashbyt, erről az esetről külön kiadásban emlékeztek meg a washingtoni hírlapok.)

Az északiak csapataiban, — amint Figyelmessy írta egyik jelentésében, — legnagyobb hiba a csapatok fegyelmezetlensége volt. Amellett alaposan felöntöttek mindig a garatra, akkor is, ha ütközetbe volnultak, — ha meg pihenőjük volt, még szivesebben.

Washington környéke is állandóan tele volt részegen dülögő katonákkal.

Ő nem szerette a részeg katonát.

Maga is a Theresianum ridég fegyelmében nevelkedett. S ezt sôhasem lehet egészen levetkezni.

Sok elismeréssel nyilatkozott az amerikai harcosról. Hideg bátorságuk, szívós hűségük és kitartásuk a harcban, meglepte őt is. Legnagyobb hibájuk a szesz italok mértéktelen fogyasztása volt; meg az, hogy a parancsnokaiknak nem szívesen engedelmes-

kedtek. — Egyöntetű csapatmozdulatokat nem igen lehetett ezekkel véghezvinni.

Az ezredes ugyan a maga kis körzetében tudott rendet és fegyelmet tartani. Főlénye, egyéniségének félelmes varázsa meg tudta fékezni a zabolázhatatlan elemeket. Még az alantas tisztjei is félték tőle. Egyszer panaszra is mentek Fremonthoz.

— Azt mondta, hogy menjünk a pokolba!

— S önök elmentek?

— Hova?

— A pokolba.

— Nem mentünk.

— No látjátok Nem teljesítették a parancsot. Már pedig a parancsot előbb teljesíteni kell, — s csak azután lehet miatta panaszra menni.

De fölfelé is ridég és kéréllhetetlen volt, ha a szolgálat megkövetelte. Egyszer Gilsa Lipót porosz őrnagynak pisztolyt szegezett a homlokára, — mert az nem akarta az ebédjét félbehagyni, hogy Stahel tábornoknál egy sürgős ügyben jelentkezék.

De a porosz nem haragudott meg érte.

— Jó katona, — mondotta Figyelmessyre. — Le is lőtt volna, ha akkor nem engedelmeskedem. De neki volt igaza.

Máskor meg Schenk tábornokot az ágyától rángatta ki, hogy a tábornok el ne aludja a horisonburgi csatát. A tábornok megsértődött és dohogott ugyan, — de nem volt mit tennie. Ki kellett szállania az ágyból és harcolnia kellett.

(Ugyanekkor Figyelmessy már öt napja nem fektült ágyban, csak néha hunyta le egy-két percre a szemét, a lönyeregben elbóbiskolva.)

Még ennek az évnek a nyara meghozta számára az első ragyogó harci babért is. Kémlelő utra küld-

ték ki a visszavonuló Kőfal-Jackson nyomába, aki készült hídát verni Port-Republic alatt, hogy a Shendoah folyón keresztül eloshasson.

Már késő éjszaka volt. Zuhogott a zápor és erősen mennydörgött az ég. A lovak látta meg-megsíklott a köves és agyagos uton. Figyelmessy százhusz lovasal vonult a menet élén. Maga szervezte ezt a kis csapatot. Féelmes cowboyokból és Kentucky legel-szántabb és legveszedelmesebb verekedőiből.

A gyalogságot Cluserot ezredes vezette. A pennsylvaniai ezred háromszáz emberéből állott ez a csapat. Még ágyujuk is volt. Az volt a megállapodás, hogy ha ellenséges csapatra bukkannak a sötétségben, akkor Cluserot azonnal lövetni fog, utána pedig Figyelmessy rohamozni fog a lovasaival.

Kisérteties uton vonultak végig. Egy árok szélén mintha tűz lobogott volna föl hirtelen. Harsány kiáltás állította meg a lovasokat.

— Hahó! Megállni. Kik vagytok, cimborák?

Figyelmessy nem válaszolt azonnal.

— Kik vagytok ti?

— Ha Jackson emberei vagytok, — akkor mehetek, — volt a felelet.

Hatalmas mennydörgés süvített végig a koromsötét éjen. A villám vakító világosságában Figyelmessy néhány ellenséges katonát vett észre, távolabb pedig lóháton Ashby kémlelte a magaslatot. Megismerte őt átázott tábornoki köpenyében is. Előtte végeláthatatlan lovas tömeg vonult.

Nem vagyunk Jackson emberei. Hajrá fiúk! Utánam!

Kardja veszett dühvel repült ki a hüvelyéből. Lángolóbban a villám szívtépő fényénél is. Lovasai vad iramban követték. Vad kiáltozás töltötte be a levegőt,

elvegylve a kardok süketítő csattogásával. A meglépett ellenség riadtan menekült a koromsötét uton. Többet levágtak az elmaradozók közül. Karavánokat is elsütögették a menekülők után.

Vagy husz kilométeren át tartott az üldözés. Ekkor Figyelmessy a nedves uton felborult lovasul együtt. Valami akadályba ütközött. Az ut fölött kifeszített dróthuzal ütötte ki a nyergéből. Lová rája zuhant. Bokája kificamodott. Míg a földön hevert, egy közvetlen közelből elsütött fegyver lövésétől szemgyulladást kapott.

Káromkodva tápáskodott föl.

(Az ellenség már messze száguldott.)

Az emberei körülvették Figyelmessyt:

— Hányan vagyunk? — kérdi.

Csodálkozva tekint körül. Csak tizenötön voltak mindössze, rajta és Frick őrnagyon kívül. Ezekkel kergette meg Ashby féelmes lovashadát.

Cluserottal meg csak órák mulva találkozott.

— Hát maga meg miért nem lövett? — támad Cluserot ezredesre.

— Minek? — feleli a francia jámborul. Hiszen akkor azok vissza lőttek volna.

Két hét mulva Figyelmessy újabb harcban áll Ashbyval, most már a horisonburgi dohányföldek alatt. Rettentő ütközet volt, amely az északiak fegyvereinek diadalával végződött. A tusa hevétén magát Ashbyt is több lövés érte, és haldokolva zuhant le a lováról. Ugy akadtak rája félholtan Fremont katonái. Egy magányos faluba szállították, a cukornádültetvények szélén. Figyelmessy maga is odasietett, hogy álpoltatásról gondoskodják. Az ágyon vérbefagyva hevert a déliek vitéz lovasvezére. Arca fehér volt, mint a fal, s már alig lélegzett.

— Mivel lehetnék szolgálatára, tábornok ur? —
kérdi Figyelmessy.

— Ó... ön nagyon jó hozzám, — sutogja a haldokló... de nekem már semmire sincsen szükségem ezen a földön.

... És a dél haldokló fia kezét nyujtotta észal hősének.

VI.

Három évet töltött az amerikai csatatereken, majdnem szakadatlanul harcban. De nem volt meglegedve. Babonás harci szerencséje mintha már cserbenhagyta volna... s a dicsőség mintha már nem tűzne oly édes fényel az arcába, mint valamikor Magyarországon, vagy az olasz mezőkön. S már néha kételyei is voltak és aggodalmai, hogy vajjon igaz ügyért rántott-e fegyvert, — ő, aki mindig az elnyomatás ellen harcolt, nem készül-e láncokat kovácsolni, a maguk szabadságáért küzdő délieknek. Néha vak lázban felkiáltott:

— Minék is jöttem erre az idegen földre. Erős honvágy is emésztte. A minék nem tudta volna okát adni, vagy magyarázatát. A hazai pusztákat szerette volna újra látni... magányos gémeskutakat a síkon. A széles, napfényes Dunát. A fehérhalu kisvárosokat. Amelyek nem fogják köszönteni őt soha többé s ahova nincs számára többé visszatérés.

Ezekben a napokban különösen rosszkedvű volt és levert. Adamsville felé lovagolt, hogy ott szemlét tartson Pennsylvániában toborzott új lovasezrede fölött. De előtte való napokban a tisztj kaszinóban járt, ahol benszűfött amerikai tisztok kifakadtak egymás között az európa tiszték ellen, — hogy csak azért jöttek ide, hogy a háromszáz dollár havi zsoldot fölve... Mikor Figyelmessyt megpillantották, ijedten

elhallgattak. Biztosan nem is őrája értették. Mégis bosszankodott miatta.

Meg arról is hallott valamit felfütel, hogy az egyik amerikai tábornok őt condottieri-nek nevezte. Nem mondták meg neki, melyik volt, ő Brunsidet gyanúsította, akiyet soha sem rokonszenvezett. S most a fejét törte, hogyan vehetne magának elégtételt.

Órákig lovagolt méla dühvel. Haragtól elsápadt arccal. Végül megszólalt. Azt mondotta hűséges segédisztjének, az odalán lovagló Dollis-nak:

— Ezek azt hiszik, hogy én pénzért harcolok!

Az amerikai nem felelt. Tisztelte az ezredesét, mint a csaták eleven nemtőjét, — mint egy kardot forgató angyalt, aki igazságot szolgáltatni szállott alá a földre, — mint egy kentaurt, lovasfélistent. — De nem talált szavakat, amelyekkel megvigasztalhatná.

— Pedig én pénzt, vagyont, életet és boldogságot, — mindent föláldoztam, — csakhogy harcolhassak — folytatta az ezredes.

Nagyot nyelt. Lovát megsarkantyuzta és előrevágatott, hogy a segédisztje meg ne lássa könnyező arcát.

— Igen. Föláldoztam a boldogságot is! — ismételtette az ezredes.

A felesége jutott eszébe, akit nagyon szeretett s akit mégis úgy hagyott el Londonban, hogy talán soha az életben nem fognak többé találkozni. Most nyugtalan hírek érkeznek. A felesége betegen fekszik Londonban... és emésztő lázban sóvárog a férje után.

— Ki tudja, mit hoz a jövő!

Fellovagoltak a magas vasuti töltésre. Hogy meg rövidítsék az utat. Alattuk egy szakadék terült el, amely fölött munkások javították a vasuti hidat.

Ebben a pillanatban egy kanyarulat felől egy moz-

dony vágatott feléjük, Kitérni nem lehetett. Figyel-messy, hogy a maga és segédtszije életét megmentse, lovastól legratott a magas töltésről. Estében a lába a ló alá került. Esméletlenül terült el a földön.

Kórházba kellett szállítani. Ballába két helyen volt eltörve. Az orvosok amputálni akarták, mert üszkö-södéstől tartottak, de nem engedte. A segédtszijét ágya mellé állította örnek és megfenyegette az orvo-sokat, hogy mindannyiokat agyonlövi, ha álmában műtétet hajtanának végre rajta.

Hónapokig volt élet és halál között. Törött lába csak nehezen gyógyult.

Heves lázak is gyötörték. Különös és kísérteties álmai voltak. Egyszer Jézus jelent meg álmában. A mint hivei között tanítgatott, mikor kinyílt az ajtó és az egyik apostol jelentette neki:

— Mester! Az anyád és a testvéreid várákoznak odakünn... hogy lássanak Téged és beszéljenek veled.

A Megváltó pedig a tanítványaira mutat és így szól:

— Ime... ezek az én testvéreim! Az álom folyta-tódik... Figyelmessy most saját magát látja halál-sápadt arccal, kórházi ágyon fekvve. Este van... a lámpa kísértetiesen lobog... az ajtó nyílik és az ápolónő halkán jelenti:

— Az anyja vár künn és kis testvérei.

S az álom megmutatja neki régen halottan pihenő anyjának alakját... s testvéreit... akik még mindig oly kicsik mint mikor még boldogan játszadozott velük a Mátyás-tér és a Tavaszmező-utca sarkán. Es-deklően kérnek bebocsáttatást. Ő pedig zuhogó eső-ben elvezeti őket végig a mezőn, a folyó partjáig, ahol

katonái pihennek nedves, csafafokos köpenveikben. Fé-lig beásva a sárba.

— Imel — az én testvéreim! — mondja.

Főlébred... A szíve még mindig nagyon nehéz, Arca nedves... Álmában sirt

Még nem gyógyult föl teljesen. De megszökik a kórházból. Mint ahogy valamikor Pécelen csinálta. Lóra ül és a csapatait keresi, amelyek most a Rappa-hanok-folyó partján néznek farkasszemet a délickkel.

Az ágy nagyon megviselte. Szédül. Utközben több-ször le kell szállania a nyeregből, mert fél, hogy esz-méletlenül zuhanna a földre.

Estefelé éri el a táborot. Előőrsei már messziről kö-szöntik hangos lelkesedéssel:

— Éljen az ezredes!

Két levél is várja a táborban. Az egyiket Garibaldi írta. A másikat a felesége. Garibaldi levele csak né-bány meleg üdvözlő szó, amelyben sikereket kíván neki az amerikai hadjáratához. A levélben az emberi-ség lovagjának nevezi őt el Garibaldi.

Maga csak néhány sort ír. Beteg... de megis hajóra szállott... nemsokára New-Yorkba érkezik... mert az ő karjai között kívánna meghalni.

Este vacsorát adnak a tisztek Figyelmessy tisztele-tére. Leikesen ünneplik a vezért. De ő sötét arccal, komoran ül a helyén. A feleségére gondol... és a fölgyújtott tengert látja képzeletében... amelyn most hajó helyett mintha egy óriási koporsó uszna az amerikai partok felé.

Csak egyszer nyul a poharához. Halkan rebegi:

— Az én jó uram, Kossuth Lajos kormányzó ur egészségérel

Szédül. Heves láz fogja el hirtelen. Elhagyja a társaságot, hogy magányosan bolyongjon a folyóparton.

A hold fényénél újra elolvassa Garibaldi levelét. Két szó most csillogni és lángolni látszott a homályban:

— Az emberiség lovagjal — sutlogja mámorosan. Igen. Senki meg nem értette őt soha. Egyedül a nagy Garibaldi. Az tudta csak, hogy ki ő... mit keres és miért bolyong a világban... Hogy miért kellett annyit harcolnia és szenvednie... hogy hullóvére mért öntözött annyi idegen földet.

...Mert ő a lovagja volt az emberiségnek!

Hüvös este volt. Halkan sóhajtozott a parti nád alaktalan homályban. Tulnan a déliek magas őrtüze lobogtak.

S mintha fakó női árnyak szállnának föl a sötét folyómederből... anyját látta a ködben... akinek a szive miatta szakadt meg bánatában... s mintha feleségének sápadt arca is ott világolna az ezüstlő fűfalevelek között.

Leült egy csónka fatörzsre. Álmodozva bámulta a Rappahanok fekete vizét.

— Szegény Figyelmessy ezredes! — sóhajtozott. — Szegény Figyelmessy Pülöpí — Mi haszna, hogy oly sokat harcoltál, ha örök vándorként kellett bolyonganod a világban s a házi tüzhely áldó fénye nem melegített föl téged soha!

S az emberiség lovagja a tenyerébe fémelte az astart és sirt.